

КАРПЕНКО А. О.

УДК 141.1

ІСТОРИОГРАФІЯ ПОСТРАДЯНСЬКОЇ РЕЦЕПЦІЇ ФІЛОСОФУВАННЯ МАРТИНА ГАЙДЕГГЕРА

У статті здійснено аналітичне узагальнення історіографічного контуру рецепції філософії М. Гайдеггера в пострадянському академічному просторі. Окреслено горизонт повороту гайдеггерознавства від екзистенціально-феноменологічної проблематики до реконструкції гайдеггерівських форм осмислення історичності.

Ключові слова: історіографія, рецепція, пострадянський, історія, гайдеггерознавство, ідеологія.

В статье осуществлен обобщающий анализ историографического контура рецепции философии М. Хайдеггера в постсоветском академическом пространстве. Размечен горизонт поворота хайдеггероведения от экзистенциально-феноменологической проблематики к реконструкции хайдеггеровских форм осмысления историчности.

Ключевые слова: историография, рецепция, постсоветский, история, хайдеггероведение, идеология.

The article advances a generalized analysis of historiographical contour underlying reception of M. Heidegger's philosophy by the post-Soviet academy. We mark the horizon of shifting Heidegger studies from existential and phenomenological issues towards reconstruction of Heideggerian concepts of historicity.

Keywords: historiography, reception, post-Soviet, history, Heidegger studies, ideology.

Корпус текстів, референційно пов'язаних із Гайдеггером, є утворенням полідискурсивним і динамічним. Прискорення філософського процесу в аспектах комунікації та розповсюдження інформації, уже не абстрактна, а конкретна глобалізація філософування висувають новітні запити щодо ідентифікації окремої філософської акції, окремого філософського висловлювання в системі координат того історичного апіорі глобального та вираженого, а не тільки гіпотетично передбачуваного дискурсу. Наукове мовлення, позбавлене референцій, – безвідповідальне мовлення.

Такий звичний для філософського письма жанр, як пряма інтерпретація

виключно тексту філософського, очищеного від рефлексивних нашарувань, стає наразі якщо не неможливим, то щонайменше проблематичним. У контексті ж історико-філософської науки імператив освоєння попереднього досвіду рецепції певної філософії взагалі окреслює контур достатньої підстави існування і необхідності самої історико-філософської форми мислення. Задовольнити потребу, визначену цим імперативом, можна тактичним зміщенням акценту історико-філософської аналітики до примату історіографії над історією. Треба на деякий час припинити прямо читати філософський текст, щоби відстежити історичні траєкторії тексту і нас, читачів, оскільки перетин цих траєкторій і

утворює ситуацію вибору можливостей читання філософського тексту. Оскільки є підозра, що переваги прямого, діалогічного читання є не трансцендентальною умовою розуміння, а історичним апіорі певної форми розуміння.

Проблему історіографії еволюції філософського читання ми ставимо в контексті пострадянського засвоєння філософії Мартіна Гайдеггера.

Увага до рецепції філософування Гайдеггера є ознакою співіснування декількох підходів щодо інтерпретації здобутку німецького мислителя. Наявність множини підходів вимагає парадигматичного узагальнення, яке виступає необхідною передумовою конституювання подальшого порозуміння певної культури із думкою Гайдеггера. Акції дослідження рецепції творчості Гайдеггера простежуються у французькій, американській та російській культурах філософування.

Французький контур дослідження рецепції Гайдеггера сформований працями Ф. Дастур, Д. Жаніко, Ф. Рафо, в яких історія французького діалогу з Гайдеггером визначена як відмітна, якщо не ключова, лінія філософського процесу у Франції минулого століття.

Прикметною ознакою американської лінії дослідження рецепції Гайдеггера є визнання провідної ролі французької культури в популяризації його філософії і позиціонування власної дослідницької інтенції як принципово опосередкованої. У працях Р. Воліна і Т. Рокмора робляться спроби ідеологічної ідентифікації європейського та американського гайдеггеріанства. Але тільки у монографії М. Уесснера здійснено узагальнення американського порозуміння з філософією Гайдеггера.

У російському філософському просторі відмітні тенденції експлікації проблеми ідентифікації автентичного ґрунту рецепції Гайдеггера. Праці В. Бібіхіна, Т. Ваисльєвої, П. Гайдєнко, О. Дугіна засвідчують відмінні

варіації характерного світоглядно-ідеологічного погляду на саму ситуацію розуміння Гайдеггера. Праці А. Молчанова, І. Михайлова, Н. Мотрошилової, В. Фальова, В. Чернякова утворюють контур російського академічного гайдеггерознавства.

Українські штудії творчості німецького філософа представлені в працях А. Дахнія, А. Варшавського, С. Возняка, С. Мигаля, І. Пухти, для яких характерна розробка окремих аспектів Гайдеггерової філософії. Здобутки цих авторів утворюють основу для необхідного узагальнення, позиціонування українського академічного гайдеггерознавства. Очевидними є як слабка внутрішня когерентність українського гайдеггерознавчого дискурсу, так і відсутність узагальнення здобутків світової філософської спільноти в цій галузі науки. Таке узагальнення можна здійснити тільки на основі потужної онтології. Топологічну, антропологічну та метафізичну варіації необхідного онтологічного мотиву віднаходимо в працях В. О कोरोкова, В. Пронякіна, Ю. Шабанової. До концептуального простору, утвореного цими мотивами, ми спробуємо тільки наблизити титульну проблему нашого дослідження.

У межах цієї статті ми спробуємо виявити фактажний контур історіографії розуміння філософування Гайдеггера в пострадянському культурному просторі і узагальнити сформовану в цьому просторі парадигму рецептивних диспозитивів щодо творчості німецького мислителя.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних завдань:

- визначити корпус текстів, релевантних щодо проблематизації рецепції Гайдеггера;
- узагальнити зміст реалізованих стратегій розуміння Гайдеггерових ідей;
- установити логіку еволюції пострадянської рецепції філософування Гайдеггера.

Відчуття «кінця історії», яке виявилось знаменником останньої декади минулого тисячоліття, було викликано крахом світової

цивілізаційної кон'юнктури і дискредитацією ідеології історії, яка була прив'язана до цієї кон'юнктури. Початок нового міленіуму швидко покінчив із цим відчуттям, поставивши проблему новітнього осмислення історії. Базисні цивілізаційні злами призвели до розбалансування континууму наукового мислення, де особливо проблематичним виявився епістемологічний статус як історичних, так і філософських наук.

У пострадянській історико-філософській науці проблематизація засновків чинної методологічної парадигми була витіснена установкою філософізації історії філософії. Ідентифікація історії філософії як філософії зумовила конституювання абстрактного уявлення про онтологічну автономію історії ідей, які можна досліджувати, порівнювати і сполучати поза ситуаціями і контекстами їх існування, а лише в ситуації та контекстах самої герменевтики. Такою є ситуація пострадянського постмодерну, діагностика якого вимагає обстеження не так оригінальних і вдалих праць, як мейнстріму статей і тез, де сублімована історія ідей, породжує дискурс безреферентної дескрипції або тавтології. У прагненні якомога швидше засвоїти уроки світової філософської культури пострадянська думка застрягла на етапі переказів. Відкривши світ як текст, ми втратили текст як референт, як вихідний об'єкт історико-філософської герменевтики. Філософський текст ніби розчинився у текстуалізованому тлі інтенціонального світу, а герменевтична ситуація розчинила в собі структури об'єктивістської епістемології.

Подолання такого розфокусування історико-філософського погляду ми вбачаємо в застосуванні корпусного принципу визначення об'єкту історико-філософської герменевтики. Об'єктом герменевтики є текст, жорсткий референт людського мовлення, без якого немає факту мислення. Певний дискурс породжує тексти, з яких можна викроїти корпус тематично споріднених висловлювань, межі якого

зафіксують горизонт можливого узагальнення герменевтичного висловлювання. Оскільки хибність філософського мейнстріму полягає саме у відсутності культури узагальнення і профанації філософських засобів абстрагування.

У пострадянському масиві філософського виробітку, референційно пов'язаному з Гайдеггером, треба віднайти тексти, які б тематизували проблему рецепції Гайдеггерової філософії. Але ж тематизація може здійснюватися у два способи: імпліцитно або експліцитно. Будь-який текст, у якому містяться референції до Гайдеггера, є фактом рецепції філософування німця. Але не кожен текст експлікує рецепцію як проблему, виявляє власні вихідні припущення щодо попередніх операцій, які зумовлюють підхід до тексту Гайдеггера.

Отже, нам треба віднайти тексти, експліцитно дотичні до проблеми рецепції філософії Гайдеггера в умовах пострадянської реальності, між якими можна було б установити певний діахронічний інтервал. Ми пропонуємо обрати тексти, поєднані на рівні жанру й омонімічні за назвами, публікація яких має різницю у двадцять років. Перший текст – це матеріали круглого столу «Філософія Мартіна Гайдеггера», який відбувся в Інституті філософії АН СРСР 12 травня 1989 року, і матеріали однойменної конференції, яка відбулася восени того ж року [2; 3]. Другий текст – матеріали міжнародної наукової конференції «Філософія М. Гайдеггера і сучасність: до 120-річчя від дня народження філософа», яка відбулася в 2010 році в Краснодарі [4].

Інтервал у 20 років в умовах сучасної цивілізації є достатнім для історіографічної ідентифікації відношення між моментами філософування, корелятами яких постають указані тексти.

Перше, на що звертаєш увагу, є відсутність у тексті 2010 року посилання на текст 1989 року. Хоча, наприклад, для корифея російської історико-філософської

науки Н. Мотрошилової важливо і у 2014 році згадати про конференцію 1989 року, коли «російські філософи реально взяли участь у тогочасних світових гайдегерознавчих дискусіях» [1]. Відсутність експліцитних інтертекстуальних референцій може засвідчувати або вичерпаність і неактуальність розвідок часів пізньої перебудови, або їх ігнорування.

Щоб установити причини цього факту втрати історичного зв'язку в пострадянському гайдегерознавстві, треба ідентифікувати тематику та порівняти амплітуди відповідних дослідницьких стратегій.

Провідним темами московської дискусії постали наступні питання: феноменологічний і неокантіанський контекст еволюції філософа (В. Молчанов), Гайдеггер у фокусі радянської марксистської філософії (Е. Надточій), психоаналітичні і деконструктивістські стратегії герменевтики його творчості (С. Зимовець, В. Подорога), Гайдеггер у вимірі російської філософської традиції (В. Бібіхін). Тематика Краснодарського форуму охоплює наступні проблеми: компаративні штудії, визначення характеристик екзистенціальної аналітики, питання суб'єкта і епістемології, міждисциплінарні трансляції Гайдеггерових ідей тощо.

У плані змістовності тези учасників кубанської конференції засвідчують лише екстенсіональне розширення дослідницького горизонту новітніми фігурантами (Бадью, Нансі, Лаку-Лабарт), термінологічними нововведеннями (некласична раціональність, синергетика), міждисциплінарними транзакціями. Проте, тонус гостроти дискусії знижується, не відчувається глибина узагальнення. А найголовніше, що дискурс сповнюється тавтологіями, слабкими двійниками концептально повнокровних висловлювань московської дискусії.

Звичайно, не можна не зважати на регіональні (центр – периферія), жанрово-стилістичні (круглий стіл – конференція),

просто статистичні фактори, які зумовлюють відмінності між двома версіями постановки теми «Гайдеггер і сучасність». Водночас не можна й просто проігнорувати ці відмінності. Адже вони засвідчують конституювання диспозитиву безпосередньої герменевтики, який уможливує читання Гайдеггера поза історією його розуміння філософською спільнотою, відриває історико-філософську думку від дисципліни історіографії і утворює сублімовано-абстрактний дискурс тавтології, дискурс хибної безпосередності та недоречної наївності. Сучасність-2010 відкриває Гайдеггера як деяку рекурентну анахронічну фігуру, яка постає символічним гарантом легітимності філософування, яке відповідає саме за себе, позбавляючи дослідника відповідальності за генеалогію та, відповідно, за майбутнє власного висловлювання. Сучасність-1989 більш виразно і варіативно артикулює можливості рецепції Гайдеггерового філософування, виказує вищий ступінь філософської самосвідомості.

Саме учасники московського форуму конституювали академічне гайдегерознавство, яке зберігає радянську доцентрову структуру, залишаючи периферію напризволяще. Периферія ж у свою чергу впадає в сомнамбулізм стихійних рухів, виправданих різноманітними кліше на кшталт «методологічного плюралізму», якими приховують відсутність або еkleктику епістемології.

Таким чином, дослідницьке поле пострадянського гайдегерознавства розподілене монологічними дискурсами центру і периферії. Центр прагне включитися до світового філософського процесу, а периферія вдає, ніби вже безпосередньо в цьому процесі задіяна. Тому про еволюцію можна говорити тільки щодо центральної лінії становлення академічного гайдегерознавства.

Окремо треба вказати на постатях подвижників-гайдеггеріанців, які пропонували філософію німця в якості альтернативи «застарілій» марксистській

історико-філософській парадигмі. Це постаті В. Бібіхіна і О. Дугіна, які різними способами провадять єдину справу – намагаються віднайти спільну тональність між російською філософською традицією та Гайдеггеровою думкою. Ці автори розробляють різні версії світоглядного гайдеггеріанства, прагнуть використати онтологію Гайдеггера в розбудові новітньої російської етики.

Позиції ж академічного гайдеггерознавства є більш поміркованими і орієнтовані на традиційні критерії наукового об'єктивізму і принципи розподілу наукової праці. Тобто вирішують суцільно філософські проблеми, без зайвих екстраполяцій.

Ми навмисно підкреслили російськоцентричну структуру пострадянського простору філософування. Оскільки в контексті драматичних подій цього року треба уважніше і серйозніше ставитися до узагальнень і дистинкцій в тематичному просторі «вітчизняної» культури. І справа не обмежується тактичними рішеннями, у соціальній площині проявився архітектонічний злам, який потребує стратегічних виборів.

Запропонувати стратегічну альтернативу значить переорієнтувати фокус наукового дослідження. Як ніколи гостро в історії українського суспільства стоїть питання практичного виміру гуманітарних наук. За таких умов можна передбачити соціологізацію гуманітаристики в цілому та історії філософії зокрема. Власне кажучи, соціологічний поворот є дійсною альтернативою також щодо іншої – урапатріотичної можливості «прагматизації» гуманітарного знання.

Зважимося запропонувати проект гайдеггерознавства без гайдеггероцентризму, сфокусованому на соціокультурних чинниках певного мислення. Пострадянський синдром деідеологізації знання призвів до обезкровлення філософського мислення, яке не може віднайти адекватну форму власного парадигми. Задля того, щоб виконувати

критичну функцію в системі виробництва та відтворення суспільної свідомості філософія має набувати форми ідеології, як агрегату способів мислення і дії.

Перспективним, на наш погляд, є підхід до філософії Гайдеггера як успішного досвіду деідеологізації. Коли американський дослідник Дж. Капуто називає фундаментальну онтологію різновидом «секуляризованої теології» [5], одразу виникає відчуття, що акцент зроблено на теології, тобто на релігійному вихованні Гайдеггера. Ми ж наполягаємо на тому, щоб зробити акцент на операції дезавування, секуляризації теології.

Що нам дійсно треба шукати в Гайдеггера, так це – альтернативні моделі розуміння історичності. Брак історичного мислення – світоглядний чинник сучасної української кризи. З-під уламків радянсько-марксистської ідеї історії народилася не новітня універсальна ідея, а виринули архаїчні імперські та національні архетипи локальної історичності.

Як засвідчує досвід політичної незалежності, українське суспільство не сприймає європейських технократичних моделей власного конституювання. Тому треба засвоювати європейський досвід у ширшому спектрі парадигмальних варіацій.

Характерною ознакою Гайдеггерового мислення був момент диференціальної агрегації різноорієнтованих – у топологічному смислі – концептуальних форм. Наприклад, Гайдеггер дивним чином поєднує уявлення про можливість повернення до витоків історії з уявленням про те, що час проливається з майбутнього. Текст Гайдеггера вимагає агрегатного читання, яке би поєднувало декілька стратегій читання: пряме читання тексту, читання його зі споду, повсякчасної ідентифікації герменевтичної свідомості та плинності самої герменевтичної ситуації. Не можна допускати згнічення однієї стратегії іншою, їх треба утримувати у певному стані паритетності, відкритості, можливості їх актуалізації.

Такий паритетний стан може бути забезпечений тільки певною методологічною структурою, принципом реалізації дослідницьких операцій. Керуючись дещо забутим марксистським принципом «переходу від абстрактного до конкретного», ми пропонуємо від історіографічного мапування певного концептуального поля переходити до історичних узагальнень, які у свою чергу треба «переплавити» у відповідні актуальній історичній ситуації логічні форми, які й мають підсилювати критичну валідність філософування.

Наприклад, гайдеггерівське Dasein поряд із екзистенціально-антропологічними імплікаціями має соціально-габітуальні імплікації, герменевтика яких може бути використаною в соціально-філософській аналітиці. А операції деструкції можуть бути вивільнені від горизонту метафізики і спрямовані на інші, у тому числі й нефілософські, форми мислення.

У такий спосіб, сподіваємося, можна буде відновити критичний потенціал філософування і трансформувати функціональний фокус історико-філософської науки з дескриптивної історії ідей на історичну логіку філософської критики.

Історіографічна конкретизація розвитку гайдеггерознавчих штудій у пострадянському просторі дозволила визначити горизонт актуалізації згнічених можливостей рецепції Гайдеггерових філософем в умовах сучасних історичних зрушень – колапсу пострадянської кон'юнктури. Такий горизонт відкривається подоланням філософської домінанти в методології історико-філософської науки на користь соціального фокусування історико-філософської герменевтики.

Література:

1. Мотрошилова Н.В. Почему опубликование 94–96 томов собрания сочинений М. Хайдеггера стало сенсацией? [Электронный ресурс] // Институт философии РАН: [сайт] / Н.В. Мотрошилова. – Режим доступа: http://iph.ras.ru/94_96.htm

2. Философия Мартина Хайдеггера (круглый стол) / [В. Биbihин, С. Зимовец, Э. Калинин и др.] // Логос 1991-2005. Избранное: в 2 т. Т.2. – М.: Издательский дом «Территория будущего», 2006. – С. 636-692.
3. Философия Мартина Хайдеггера и современность / Отв. ред. Н.В. Мотрошилова. – М.: Наука, 1991. – 256 с.
4. Философия М. Хайдеггера и современность (к 120-летию со дня рождения философа): материалы Междунар. науч. конф. – Краснодар: Кубанский государственный университет, 2010. – 356 с.
5. Caputo J.D. The mystical element in Heidegger's thought / John D. Caputo. – Fordham: Fordham University Press, 1986. – 304 p.

